

Міністерство освіти і науки України

Національний університет водного господарства та природокористування
Навчально-науковий інститут права та гуманітарних наук
Кафедра конституційного права та галузевих дисциплін

08-02-10М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять та самостійної роботи
з навчальної дисципліни

«ПРАВОВІ ОСНОВИ ДЕМОКРАТІЇ І ПРАВ ЛЮДИНИ»

для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
за освітньо-професійною програмою «Середня освіта (Історія та громадянська освіта)»
спеціальності А4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)
денної та заочної форм навчання

Рекомендовано
науково-методичною радою
з якості ННППГН
Протокол № 10 від 02.06.2026 р

Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Правові основи демократії і прав людини» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня за освітньо-професійною програмою «Середня освіта (Історія та громадянська освіта)» спеціальності А4.03 денної та заочної форм навчання [Електронне видання] / Панкевич І. М., Багатко А. С. – Рівне : НУВГП, 2026. – 29 с.

Укладачі: Панкевич Іван Миронович, доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та галузевих дисциплін; Багатко Анастасія Сергіївна, асистент кафедри інформаційного права та юридичної журналістики.

Відповідальний за випуск: Міщук І. В., к.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного права та галузевих дисциплін.

Керівник (гарант) ОП: Клинова-Дацюк Г. Д., к.і.н., доцент кафедри богослов'я та соціально-гуманітарних дисциплін

© І. М. Панкевич,
А. С. Багатко, 2026
© НУВГП, 2026

ЗМІСТ

Передмова

1. Загальні відомості про навчальну дисципліну
2. Плани практичних занять
 - Практичне заняття № 1. Демократія: поняття, принципи та сучасні моделі
 - Практичне заняття № 2. Правова держава та верховенство права
 - Практичне заняття № 3. Система прав людини та механізми їх захисту
 - Практичне заняття № 4. Міжнародно-правові стандарти прав людини
 - Практичне заняття № 5. Демократичні інститути та механізми їх функціонування
 - Практичне заняття № 6. Права людини в Україні: конституційно-правові основи
 - Практичне заняття № 7. Виклики та сучасні проблеми реалізації прав людини
 - Практичне заняття № 8. Освітній вимір демократії та прав людини
3. Самостійна робота здобувачів освіти
4. Індивідуальна (науково-дослідна) робота
5. Рекомендована література

ПЕРЕДМОВА

Шановні здобувачі!

Демократія та права людини є фундаментальними цінностями сучасної цивілізації. Майбутній учитель історії та громадянської освіти зобов'язаний не лише знати теоретичні основи демократичного врядування та системи захисту прав людини, а й уміти передавати ці знання учням, виховуючи свідомих і відповідальних громадян.

Навчальна дисципліна «Правові основи демократії і прав людини» покликана сформувати у здобувачів цілісне уявлення про демократичні цінності, принципи правової держави, міжнародні та національні механізми захисту прав людини, а також надати практичні інструменти для забезпечення безпечного й інклюзивного освітнього середовища.

Методичні вказівки розроблені відповідно до силабусу дисципліни та спрямовані на допомогу у підготовці до практичних занять, виконанні самостійної та індивідуальної роботи. Для кожного практичного заняття сформульовано мету, теоретичні питання для підготовки, практичні завдання та методичні рекомендації щодо їх виконання.

Засвоєння дисципліни допоможе вам упевнено орієнтуватися у правозахисному просторі, аналізувати правові явища та формувати правову свідомість учнів відповідно до стандартів демократичного суспільства.

Бажаємо успіхів у навчанні!

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО НАВЧАЛЬНУ ДИСЦИПЛІНУ

1.1. Мета та завдання дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Правові основи демократії і прав людини» є формування у здобувачів освіти цілісного розуміння демократичних цінностей, засад правової держави та системи захисту прав людини, а також набуття знань, умінь і навичок, необхідних для забезпечення безпечного, інклюзивного та правоспрямованого освітнього середовища.

Основними завданнями навчальної дисципліни є:

- засвоєння теоретичних основ демократії та прав людини;
- оволодіння вмінням аналізувати правові явища та застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- розвиток критичного мислення й уміння приймати обґрунтовані рішення у правовій та освітній сферах;
- виховання поваги до прав і свобод людини та здатності забезпечувати безпечне і правоспрямоване середовище;
- формування навичок саморозвитку, рефлексії та здатності до наукових і освітніх проєктів.

1.2. Структура дисципліни

Таблиця 1.1

Розподіл годин за видами занять

Модуль / Тема	Лекції (д/з)	Практичні (д/з)	СРС (д/з)
МОДУЛЬ I. Демократія, правова держава та міжнародні стандарти прав людини			
Тема 1. Демократія: поняття, принципи та сучасні моделі	2/1	2/2	10/14
Тема 2. Правова держава та верховенство права	2/0	2/1	10/14
Тема 3. Система прав людини та механізми їх захисту	2/0	2/1	10/14
Тема 4. Міжнародно-правові стандарти прав людини	4/0	4/1	10/14
Тема 5. Демократичні інститути та механізми їх функціонування	2/0	2/1	10/14
Разом за Модуль I	12/1	12/6	50/70
МОДУЛЬ II. Національний вимір та освітній контекст прав людини			
Тема 6. Права людини в Україні: конституційно-правові основи	4/1	2/1	10/13
Тема 7. Виклики та сучасні проблеми реалізації прав людини	2/0	2/2	10/12
Тема 8. Освітній вимір демократії та прав людини	2/0	2/1	10/13
Разом за Модуль II	8/1	8/4	30/38
РАЗОМ	20/2	20/10	80/108

Примітка: д – денна форма навчання, з – заочна форма навчання.

1.3. Форма підсумкового контролю та розподіл балів

Підсумковий контроль з дисципліни – екзамен. Максимальна кількість балів – 100.

Таблиця 1.2

Розподіл балів за видами контролю

Вид роботи	Кількість балів
Практичні заняття № 1–8 (по 5 балів кожне)	40
Індивідуальне науково-дослідне завдання (ІНДЗ)	20
Модульний контроль № 1 (тестування, Moodle)	20
Модульний контроль № 2 (тестування, Moodle)	20
РАЗОМ	100

1.4. Критерії оцінювання практичних завдань

Оцінка (% від макс. балів)	Характеристика виконання
0 %	Завдання не виконано або здано після встановленого дедлайну без поважної причини.
40 %	Завдання виконано частково, містить суттєві помилки у змісті або оформленні.
60 %	Завдання виконано повністю, але містить суттєві змістові помилки або порушені вимоги до оформлення.
80 %	Завдання виконано повністю і вчасно, проте містить окремі несуттєві недоліки.
100 %	Завдання виконано правильно, повно, вчасно і без зауважень, з посиланнями на джерела.

Основні критерії, що характеризують рівень компетентності здобувача вищої освіти при оцінюванні результатів поточного та підсумкового контролів з навчальної дисципліни:

- виконання всіх видів навчальної роботи, що передбачені силабусом;
- глибина і характер знань навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, що міститься в основних та додаткових рекомендованих літературних джерелах;
- вміння аналізувати явища, що вивчаються, у їх взаємозв'язку і розвитку;
- характер відповідей на поставлені питання (чіткість, лаконічність, логічність, послідовність тощо);
- вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач;
- вміння аналізувати достовірність одержаних результатів;
- своєчасність виконання;
- дотримання вимог до оформлення.

Критерії оцінювання ситуаційних вправ та інших завдань творчого характеру* (% від кількості балів, виділених на завдання із заокругленням до цілого числа):

- 0% – завдання не виконано;

- 40% – завдання виконано частково, висновки не аргументовані і не конкретні, звіт підготовлено недбало, порушені терміни виконання;
- 60% – завдання виконано повністю, висновки містять окремі недоліки, судження здобувача вищої освіти недостатньо аргументовані, звіт підготовлено з незначним відхиленням від вимог до термінів та оформлення;
- 80% – завдання виконано повністю і вчасно, проте містить окремі несуттєві недоліки не системного характеру;
- 100% – завдання виконано правильно, вчасно і без зауважень.

*у разі колективного виконання завдань передбачається розподіл балів між виконавцями

Підсумкова складова оцінювання передбачає складання двох модульних контролів у тестовій формі на навчальній платформі Moodle через Центр незалежного оцінювання НУВГП. Кожен модуль включає завдання множинного вибору, які поділяються на три рівні складності: достатній рівень (запитання з однією правильною відповіддю із п'яти запропонованих варіантів), вище достатнього (запитання із декількома правильними відповідями із п'яти запропонованих варіантів), високого рівня складності (завдання на співставлення понять, визначення поняття із пропущеним словом).

1.5. Посилання на навчальні платформи та ресурси

Освітній компонент розміщено на навчальній платформі Moodle НУВГП:

<https://exam.nuwm.edu.ua/course/view.php?id=7771>

Для контакту з викладачами:

- Панкевич І. М. – i.m.pankevych@nuwm.edu.ua
- Багатко А. С. – a.s.bahatko@nuwm.edu.ua

2. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Нижче наведено детальні плани восьми практичних занять відповідно до тематичного плану дисципліни. Кожен план містить: мету заняття, перелік питань для підготовки, практичні завдання та методичні рекомендації до їх виконання.

Практичне заняття № 1

Тема: ДЕМОКРАТІЯ: ПОНЯТТЯ, ПРИНЦИПИ ТА СУЧАСНІ МОДЕЛІ

Номер заняття	Практичне заняття № 1
Тема	Демократія: поняття, принципи та сучасні моделі
Кількість балів	5 балів
Результати навчання	ПРН01, ІК, ЗК1, ЗК4, СК01, СК09
Форма контролю	Усне опитування; виконання практичного завдання; порівняльний аналіз моделей демократії

Мета заняття

Сформувати у здобувачів розуміння поняття демократії, її ключових принципів та основних сучасних моделей; розвинути вміння порівнювати різні форми демократичного врядування, аналізувати чинники, що впливають на якість демократії.

Питання для підготовки

1. Поняття демократії: основні підходи до визначення (процедурний, субстантивний, учасницький).
2. Історичні форми демократії: від афінської прямої до сучасної представницької.
3. Принципи народовладдя: суверенітет народу, вільні вибори, розподіл влад.
4. Участь громадян у політичному процесі: форми прямої та представницької демократії.
5. Деліберативна (дорадча) демократія: сутність та приклади застосування.
6. Партисипативна демократія: поняття та механізми участі.
7. Ліберальна демократія та її критика.
8. Електронна (е-демократія): можливості та ризики цифрових технологій для демократії.
9. Індeksi демократії (Freedom House, Economist Intelligence Unit): методологія та результати для України.
10. Виклики демократії у ХХІ ст.: популізм, авторитаризм, «дефекти демократії».

Практичне завдання № 1

Здійсніть порівняльний аналіз двох моделей демократії (за власним вибором із запропонованого переліку: ліберальна, деліберативна, партисипативна, е-демократія). Визначте: (а) теоретичні основи кожної моделі та її ключових теоретиків; (б) механізми участі громадян; (в) переваги та недоліки кожної моделі; (г) приклади держав, де відповідна модель знайшла практичне втілення; (д) можливості застосування елементів моделей в Україні. Результати оформте у вигляді порівняльної таблиці та висновків (обсяг висновків – 1–1,5 сторінки).

Практичне завдання № 2

Використовуючи дані Freedom House (<https://freedomhouse.org>) та Індексу демократії Economist Intelligence Unit за останні 3 роки, проаналізуйте стан демократії в Україні. Визначте: (а) динаміку змін основних показників; (б) ключові сфери, за якими Україна отримує найнижчі оцінки; (в) порівняйте позиції України з двома сусідніми державами (Польщею та Молдовою); (г) визначте, які реформи сприятимуть покращенню позицій України. Результати оформте у вигляді аналітичної записки (1,5–2 сторінки).

Методичні рекомендації

При підготовці до заняття опрацюйте розділи підручника, присвячені класифікації та основним моделям демократії. Зверніть увагу на роботи Р. Даля (поняття «поліархія»), Й. Шумпетера (процедурна демократія) та Ю. Габермаса (деліберативна демократія).

Для аналізу індексів демократії скористайтесь офіційними ресурсами Freedom House (freedomhouse.org) та EIU Democracy Index. Зверніть увагу на методологію оцінювання – це допоможе краще зрозуміти критерії якісної демократії.

При виконанні завдань дотримуйтеся академічного стилю викладу, оформлюйте посилання відповідно до ДСТУ 8302:2015.

Практичне заняття № 2

Тема: ПРАВОВА ДЕРЖАВА ТА ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА

Номер заняття	Практичне заняття № 2
Тема	Правова держава та верховенство права
Кількість балів	5 балів
Результати навчання	ПРН01, ІК, ЗК1, ЗК4, СК01, СК09
Форма контролю	Усне опитування; виконання практичного завдання; аналіз судової практики

Мета заняття

Засвоїти теоретичні основи концепції правової держави та принципу верховенства права; виробити вміння аналізувати відповідність законодавства та правозастосовної практики стандартам правової держави; розкрити взаємозв'язок між верховенством права та захистом прав людини.

Питання для підготовки

1. Концепція правової держави: генеза та сучасні підходи.
2. Ознаки правової держави: зв'язаність держави правом, поділ влад, незалежний суд, права людини.
3. Верховенство права (Rule of Law): концепція та складові (за Т. Бінгемом).
4. Відмінність між «владою права» (rule of law) та «владою через право» (rule by law).
5. Принцип верховенства права в рішеннях Конституційного Суду України.
6. Верховенство права та принцип пропорційності в правозастосуванні.
7. Незалежність судової влади як ключовий елемент правової держави.
8. Взаємозв'язок правової держави та демократії.
9. Правова держава в умовах збройного конфлікту: обмеження прав та їх допустимість.
10. Відступ від зобов'язань за ЄКПЛ у надзвичайних ситуаціях (ст. 15 ЄКПЛ) і практика України.

Практичне завдання № 1

Ознайомтеся з рішенням Конституційного Суду України, в якому суд застосував принцип верховенства права (оберіть рішення за останні 5 років через офіційний сайт КСУ – <https://csu.gov.ua>). Проаналізуйте: (а) обставини справи та предмет конституційного контролю; (б) яким чином КСУ розтлумачив принцип верховенства права; (в) які конкретні складові принципу верховенства права застосовано у рішенні (правова визначеність, пропорційність, доступ до правосуддя тощо); (г) вашу оцінку обґрунтованості рішення. Підготуйте аналіз обсягом 1,5–2 сторінки.

Практичне завдання № 2

Розгляньте кейс: парламент ухвалив закон, що надає право органам виконавчої влади без рішення суду блокувати банківські рахунки осіб, підозрюваних у фінансуванні тероризму, на строк до 60 днів. Проаналізуйте закон з точки зору: (а) відповідності принципу верховенства права; (б) принципу пропорційності; (в) права на справедливий суд (ст. 6 ЄКПЛ); (г) допустимих обмежень прав людини (стаття 8 Конституції України, ст. 18 ЄКПЛ). Сформулюйте правовий висновок щодо відповідності закону стандартам правової держави (1,5–2 сторінки).

Методичні рекомендації

Для розуміння концепції верховенства права ознайомтеся з книгою Т. Бінгема «The Rule of Law» (2010), а також з доповіддю Венеційської комісії щодо верховенства права (CDL-AD(2011)003rev). Практичне застосування принципу в Україні простежуйте через рішення КСУ та практику ЄСПЛ у справах проти України.

При виконанні кейсу зверніть увагу на поняття «сутнісного змісту прав» та принцип пропорційності – ці інструменти є ключовими при оцінці обмежень прав людини.

Практичне заняття № 3

Тема: СИСТЕМА ПРАВ ЛЮДИНИ ТА МЕХАНІЗМИ ЇХ ЗАХИСТУ

Номер заняття	Практичне заняття № 3
Тема	Система прав людини та механізми їх захисту
Кількість балів	5 балів
Результати навчання	ПРН01, ПРН17, ІК, ЗК1, ЗК4, СК01, СК09
Форма контролю	Усне опитування; ситуативні вправи; виконання практичного завдання

Мета заняття

Систематизувати знання про класифікацію прав людини; вивчити механізми захисту прав людини на національному рівні; розвинути навички застосування правозахисних інструментів у конкретних ситуаціях.

Питання для підготовки

1. Покоління прав людини: цивільні та політичні, соціально-економічні та культурні, права третього покоління (солідарності).
2. Принципи прав людини: універсальність, невідчужуваність, неподільність, взаємозалежність.
3. Позитивні та негативні обов'язки держави у сфері прав людини.
4. Судовий захист прав людини: конституційна скарга, адміністративне оскарження, цивільний позов.
5. Позасудові механізми захисту: омбудсман, NHRI, медіація.
6. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: статус, повноваження, форми реагування.
7. Конституційний Суд України та захист прав людини.
8. Прокуратура та її роль у захисті прав людини.
9. Роль громадянського суспільства та НУО у захисті прав людини.
10. Цифрові технології та захист прав людини: нові можливості та ризики.

Практичне завдання № 1

Ознайомтесь із річним звітом Уповноваженого ВРУ з прав людини (<https://www.ombudsman.gov.ua>) за останній рік. Визначте: (а) які категорії прав людини порушуються найчастіше в Україні; (б) які регіони / соціальні групи зазнають найбільших порушень; (в) які рекомендації омбудсман надає органам державної влади; (г) як виконуються рекомендації омбудсмана за попередні роки. Підготуйте аналітичну записку обсягом 1,5–2 сторінки із висновками.

Практичне завдання № 2

Ситуативна вправа. Громадянка О. звернулася зі скаргою: її дитина з порушеннями слуху не може навчатися у місцевій школі через відсутність сурдоперекладача та адаптованих матеріалів. Адміністрація школи посилається на брак фінансування. Визначте: (а) які права дитини та батьків порушено; (б) до яких органів і в якому порядку слід звертатися; (в) які норми Конституції України, Закону «Про освіту», Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю застосовні; (г) які позасудові механізми захисту слід використати насамперед; (д) складіть проект звернення до омбудсмана (1 стор.).

Методичні рекомендації

При підготовці до заняття особливу увагу зверніть на відмінність між судовими та позасудовими механізмами захисту прав людини, а також на особливості звернення до кожного з них (строки, вимоги до документів, форма). Ознайомтеся зі щорічними доповідями омбудсмана – вони містять актуальну інформацію про реальний стан прав людини в Україні.

Для кращого розуміння механізмів захисту прав людини ознайомтеся з брошурами «Як захистити свої права» на сайті омбудсмана та матеріалами Ukrainian Helsinki Human Rights Union (helsinki.org.ua).

Практичне заняття № 4

Тема: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ

Номер заняття	Практичне заняття № 4
Тема	Міжнародно-правові стандарти прав людини
Кількість балів	5 балів
Результати навчання	ПРН01, ІК, ЗК1, ЗК4, СК01, СК09
Форма контролю	Виконання практичного завдання; аналітична записка; усне опитування

Мета заняття

Вивчити основоположні міжнародно-правові документи у сфері прав людини; ознайомитися з діяльністю міжнародних правозахисних органів; сформуванню вмінь аналізувати відповідність національного законодавства міжнародним стандартам.

Питання для підготовки

1. Загальна декларація прав людини 1948 р.: значення, правова природа, зміст.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: основні положення, факультативні протоколи.
3. Система договорів ООН з прав людини: CEDAW, КПД, КАТ, КЗРОД та ін.
4. Рада ООН з прав людини: мандат, процедура Загального періодичного огляду (UPR).
5. Конвенційні органи ООН та їх роль у захисті прав людини (Комітет ООН з прав людини).
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ): структура, протоколи, сфера дії.
7. Європейський суд з прав людини: організація, процедура звернення, критерії прийнятності скарги.
8. Міжамериканська та Африканська системи захисту прав людини.
9. Вплив рішень ЄСПЛ на національне законодавство та практику (пілотні рішення).
10. Україна та міжнародні механізми захисту прав людини: виконання міжнародних зобов'язань.

Практичне завдання № 1

Оберіть одне рішення Європейського суду з прав людини проти України, ухвалене протягом останніх 3 років (пошук через <https://www.echr.coe.int> або HUDOC). Підготуйте детальний аналіз рішення: (а) суть скарги та обставини справи; (б) статті ЄКПЛ, які, на думку суду, були порушені, та аргументація ЄСПЛ; (в) призначена компенсація; (г) заходи загального характеру, які Україна має вжити; (д) значення рішення для розвитку практики ЄСПЛ та/або для українського законодавства. Обсяг: 2–2,5 сторінки.

Практичне завдання № 2

Ознайомтеся з останнім звітом Загального періодичного огляду України (UPR) на сайті Ради ООН з прав людини (<https://www.ohchr.org>). Визначте: (а) три рекомендації щодо вдосконалення законодавства у сфері прав людини, які Україна прийняла; (б) три рекомендації, від яких Україна відмовилась, та обґрунтованість такої відмови; (в) ваш аргументований висновок щодо виконання Україною взятих зобов'язань. Обсяг: 1,5–2 сторінки.

Методичні рекомендації

Рішення ЄСПЛ доступні через базу даних HUDOC (<https://hudoc.echr.coe.int>). Для пошуку використовуйте фільтри: «Respondent State» – Ukraine, «Importance» – 1 або 2. Особливу увагу зверніть на пілотні рішення та рішення Великої палати – вони мають найбільший вплив на правову систему.

При аналізі рішень ЄСПЛ дотримуйтесь структури: обставини справи → правова позиція заявника → позиція уряду → висновок суду → значення рішення. Це забезпечить системний підхід та повноту аналізу.

Практичне заняття № 5

Тема: ДЕМОКРАТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА МЕХАНІЗМИ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Номер заняття	Практичне заняття № 5
Тема	Демократичні інститути та механізми їх функціонування
Кількість балів	5 балів
Результати навчання	ПРН01, ІК, ЗК1, ЗК4, СК01, СК09, СК24, ПРН17
Форма контролю	Усне опитування; ситуативні вправи; виконання практичного завдання

Мета заняття

Вивчити систему основних демократичних інститутів та механізми забезпечення їх прозорості; проаналізувати роль громадянського суспільства та медіа у функціонуванні демократії; розвинути навички аналізу якості демократичних інститутів.

Питання для підготовки

1. Парламент як ключовий демократичний інститут: функції, структура, механізми підзвітності.
2. Виконавча влада у демократичній державі: принципи формування та контролю.
3. Судова влада та незалежність правосуддя як гарантія демократії.
4. Принцип розподілу влад та механізми стримувань і противаг.
5. Виборча система та її вплив на якість демократії.
6. Механізми забезпечення прозорості та підзвітності інститутів: свобода інформації, е-урядування, аудит.
7. Конституційний контроль як механізм захисту демократичних засад.
8. Громадянське суспільство: поняття, інститути, роль у демократії.
9. Незалежні ЗМІ та свобода слова як основа демократії.
10. Антикорупційні інституції в Україні (НАБУ, НАЗК, САП): роль у забезпеченні демократії.

Практичне завдання № 1

Проведіть аналіз одного конкретного механізму громадського контролю в Україні (на вибір: е-декларування чиновників, ProZorro, публічні консультації до законопроектів, Громадська антикорупційна рада). Визначте: (а) правову основу механізму; (б) порядок роботи та доступності для громадян; (в) реальний вплив на прийняття рішень (наведіть конкретні приклади); (г) недоліки та шляхи вдосконалення. Обсяг: 1,5–2 сторінки.

Практичне завдання № 2

Ситуативна вправа. Парламент у ніч напередодні прийняття Державного бюджету включив до нього поправки, не оприлюднені заздалегідь. Представники громадянського суспільства не мали можливості взяти участь в обговоренні. Оцініть ситуацію: (а) чи порушено принципи прозорості та підзвітності демократичних інститутів; (б) які норми українського законодавства та міжнародні стандарти регулюють доступ громадськості до законодавчого процесу; (в) які правові механізми можуть використати громадяни та НУО для оскарження; (г) сформулюйте рекомендації щодо вдосконалення процедури. Обсяг: 1–1,5 сторінки.

Методичні рекомендації

Для підготовки до теми рекомендується ознайомитися з матеріалами Transparency International Ukraine (<https://www.transparency.org.ua>) та звітами Freedom House щодо стану демократичних інститутів в Україні. Зверніть особливу увагу на показники підзвітності та прозорості в Index of Democratic Governance.

При виконанні практичного завдання використовуйте офіційні ресурси: ProZorro (prozorro.gov.ua), Реєстр е-декларацій (public.nazk.gov.ua), Портал відкритих даних (data.gov.ua).

Практичне заняття № 6

Тема: ПРАВА ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ

Номер заняття	Практичне заняття № 6
Тема	Права людини в Україні: конституційно-правові основи
Кількість балів	5 балів
Результати навчання	ПРН01, ПРН12, ІК, ЗК1, ЗК4, СК01, СК07
Форма контролю	Усне опитування; практичне завдання; ситуативні кейси

Мета заняття

Вивчити конституційно-правові засади прав і свобод громадян України; дослідити гарантії реалізації прав людини на національному рівні; сформувати вміння аналізувати практику застосування конституційних прав у судах.

Питання для підготовки

1. Структура розділу II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина»: логіка побудови.
2. Невідчужувані та непорушні права людини за Конституцією України.
3. Конституційні обов'язки громадян.
4. Гарантії прав людини: поняття та класифікація (юридичні, організаційні, матеріальні).
5. Конституційна скарга: підстави, порядок подачі, практика КСУ.
6. Контроль за дотриманням прав людини: роль Уповноваженого ВРУ, КСУ, судів загальної юрисдикції.
7. Права людини в умовах воєнного стану: конституційні обмеження та їх межі.
8. Права внутрішньо переміщених осіб в Україні.
9. Судова практика КСУ у справах про захист конституційних прав.
10. Конституційна реформа в Україні у сфері прав людини: актуальні напрями.

Практичне завдання № 1

Оберіть одне рішення Конституційного Суду України (2020–2025 рр.) у справі за конституційною скаргою. На сайті КСУ (<https://csu.gov.ua>) знайдіть повний текст рішення. Проаналізуйте: (а) яке конституційне право заявника оспорювалося; (б) предмет конституційної скарги; (в) позиція КСУ та її обґрунтування; (г) наслідки рішення для законодавства та правозастосування; (д) ваша оцінка рішення. Обсяг аналізу – 1,5–2 сторінки.

Практичне завдання № 2

Ситуативний кейс. Педагогічний працівник Г. під час воєнного стану висловив у соціальній мережі думку, критичну щодо окремих дій уряду. Його звільнили з посади з формулюванням «підірив морального духу». Оцініть ситуацію з позицій: (а) свободи слова за ст. 34 Конституції України та ст. 10 ЄКПЛ; (б) допустимих обмежень цього права під час воєнного стану; (в) трудових прав педагогічного працівника; (г) можливостей оскарження звільнення. Підготуйте правовий висновок та визначте стратегію захисту прав (1,5 сторінки).

Методичні рекомендації

Для підготовки до заняття уважно опрацюйте розділ II Конституції України. Особливу увагу зверніть на ст. 22 (заборона звуження змісту прав), ст. 55–64 (гарантії прав), а також на положення щодо обмеження прав в умовах воєнного стану (ст. 64).

Рішення КСУ доступні на офіційному сайті: <https://ccu.gov.ua>. Для пошуку використовуйте категорію «Конституційна скарга». Зверніть увагу на рішення, де КСУ визнав закон неконституційним – вони мають найбільше практичне значення.

Практичне заняття № 7

Тема: ВИКЛИКИ ТА СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Номер заняття	Практичне заняття № 7
Тема	Виклики та сучасні проблеми реалізації прав людини
Кількість балів	5 балів
Результати навчання	ПРН01, ПРН17, ІК, ЗК1, ЗК4, СК01, СК09
Форма контролю	Усне опитування; ситуативні кейси; практичне завдання

Мета заняття

Проаналізувати сучасні загрози та виклики для прав людини; вивчити механізми реагування на порушення прав людини в умовах збройного конфлікту та технологічних змін; сформулювати вміння виявляти та оцінювати порушення прав людини в конкретних ситуаціях.

Питання для підготовки

1. Сучасні загрози правам людини: типологія та масштаби.
2. Права людини в умовах збройного конфлікту: міжнародне гуманітарне право та права людини.
3. Права людини та технологічні виклики: стеження, штучний інтелект, біометрія.
4. Права людини та зміна клімату: нові виміри права на безпечне довкілля.
5. Соціально-економічна нерівність як загроза реалізації прав людини.
6. Документування порушень прав людини: стандарти та інструменти.
7. Відповідальність за порушення прав людини: кримінальна, цивільна, державна.
8. Міжнародний кримінальний суд і відповідальність за воєнні злочини.
9. Правозахисники: поняття, статус, захист від переслідувань (Декларація ООН 1998 р.).
10. Транзитивне правосуддя та примирення після конфліктів.

Практичне завдання № 1

Використовуючи доповіді Human Rights Watch (<https://www.hrw.org>), Amnesty International або Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, оберіть один конкретний тип порушень прав людини в Україні, зафіксований у зв'язку зі збройним конфліктом. Проаналізуйте: (а) фактичні обставини зафіксованих порушень; (б) кваліфікацію порушень за нормами міжнародного права; (в) понесену відповідальність або її відсутність; (г) рекомендації правозахисних організацій щодо притягнення до відповідальності. Обсяг: 2–2,5 сторінки.

Практичне завдання № 2

Ситуативний кейс. Муніципалітет великого міста запровадив систему розпізнавання обличчя у публічних просторах із метою протидії злочинності. Громадська організація оскаржує це рішення. Оцініть ситуацію: (а) які права людини зачіпає ця система (право на приватність, захист персональних даних, свобода зібрань); (б) чи є ця практика законною за Конвенцією ООН про захист персональних даних та GDPR ЄС; (в) які вимоги до законності обмеження права на приватність (легітимна мета, пропорційність, необхідність); (г) як аналогічні ситуації вирішували ЄСПЛ та суди держав – членів ЄС. Обсяг: 1,5–2 сторінки.

Методичні рекомендації

При підготовці до заняття опрацюйте щорічні доповіді HRW, Amnesty International та МКЧХ стосовно України. Зверніть увагу на відмінність між порушеннями прав людини в мирний час та під час збройного конфлікту – для останніх застосовуються додаткові норми міжнародного гуманітарного права.

При аналізі технологічних викликів для прав людини рекомендується ознайомитися з Рекомендацією CM/Rec(2020)1 Ради Європи щодо впливу алгоритмічних систем на права людини, а також із «Загальними принципами ООН щодо бізнесу та прав людини».

Практичне заняття № 8

Тема: ОСВІТНІЙ ВИМІР ДЕМОКРАТІЇ ТА ПРАВ ЛЮДИНИ

Номер заняття	Практичне заняття № 8
Тема	Освітній вимір демократії та прав людини
Кількість балів	5 балів
Результати навчання	ПРН01, ПРН12, ІК, ЗК1, ЗК4, СК01, СК07, СК24
Форма контролю	Виконання практичного завдання; ситуативні вправи; презентація

Мета заняття

Розкрити роль освіти у формуванні демократичної культури та правосвідомості; вивчити методи навчання прав людини та громадянської освіти; сформувати практичні вміння проєктування освітнього середовища, що базується на принципах демократії та поваги до прав людини.

Питання для підготовки

1. Право на освіту у системі прав людини: ст. 26 ЗДПЛ, Протокол 1 до ЄКПЛ, ст. 53 Конституції України.
2. Концепція «Освіти в дусі прав людини» (Human Rights Education): рівні та підходи.
3. Рекомендація СМ/Rec(2010)7 Ради Європи «Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства та освіти в галузі прав людини».
4. Громадянська освіта в Україні: нормативна база, Державний стандарт, навчальні програми.
5. Формування громадянських компетентностей: знання, цінності, навички, участь.
6. Роль учителя у формуванні правосвідомості учнів: методи активного навчання.
7. Демократична культура в школі: принципи учнівського самоврядування та участі.
8. Інклюзивна освіта як реалізація прав людини: нормативна база та практика.
9. Безпечне освітнє середовище: профілактика булінгу, дискримінації, насильства.
10. Цифрова громадянськість та медіаграмотність як сучасні складові освіти для демократії.

Практичне завдання № 1

Розробіть план-конспект одного уроку (45 хв.) для учнів 10 класу з теми, пов'язаної з правами людини або демократичними цінностями (тему оберіть самостійно у межах діючої навчальної програми з громадянської освіти). План має включати: (а) мету та очікувані результати (із зазначенням компетентностей); (б) структуру уроку (мотивація, основна частина, рефлексія); (в) опис не менше двох активних методів навчання (дискусія, кейс, рольова гра, дебати тощо); (г) форми оцінювання навчальних досягнень; (д) перелік використаних матеріалів та ресурсів. Обсяг: 2–3 сторінки.

Практичне завдання № 2

Ситуативна вправа. Учень 11 класу звернувся до класного керівника зі скаргою: адміністрація школи заборонила учням носити одяг певного кольору, посилаючись на «збереження порядку». Учень вважає, що це порушує його право на самовираження. Проаналізуйте ситуацію та визначте: (а) які права учня порушено або можуть бути порушені; (б) які норми законодавства застосовні (Закон «Про освіту», Конституція, ЄКПЛ); (в) межі допустимих обмежень прав учнів в освітньому закладі; (г) алгоритм дій педагога для вирішення конфлікту із дотриманням

принципів прав людини; (д) яким чином цю ситуацію можна використати як навчальний кейс для учнів. Обсяг: 1,5 сторінки.

Методичні рекомендації

При розробці плану-конспекту уроку керуйтеся діючою навчальною програмою з громадянської освіти для 10–11 класів, затвердженою МОН України. Активно використовуйте методичні матеріали Ради Європи з освіти для демократичного громадянства (<https://www.coe.int/en/web/edc>).

Особливу увагу приділіть методам активного навчання: метод Сократа, «Акваріум», «Мозковий штурм», аналіз кейсів. Ці методи є найбільш ефективними для формування критичного мислення та громадянських цінностей.

Для розуміння правових основ шкільного середовища ознайомтеся зі ст. 53, 55 Конституції України, Законом «Про освіту» (ст. 53–54 про права учнів), а також зі статтею 2 Протоколу № 1 до ЄКПЛ.

3. САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

3.1. Загальні положення

Самостійна робота є обов'язковою складовою освітнього процесу. Вона забезпечує розвиток здатності здобувача до автономного опрацювання матеріалу, критичного аналізу джерел та самоорганізації навчальної діяльності. Загальний обсяг самостійної роботи складає 80 годин (денна форма) / 108 годин (заочна форма).

3.2. Форми самостійної роботи

Самостійна робота здійснюється у таких формах:

- опрацювання лекційного матеріалу та рекомендованої літератури до практичних занять;
- виконання завдань для самостійної роботи, розміщених на платформі Moodle;
- підготовка до модульних контролів (тестування);
- виконання індивідуального науково-дослідного завдання (ІНДЗ);
- опрацювання нормативно-правових актів та міжнародно-правових документів;
- моніторинг актуальних подій у сфері прав людини та демократії.

3.3. Завдання для самостійного опрацювання

Таблиця 3.1

Завдання для самостійної роботи до кожної теми

Тема	Завдання для самостійного опрацювання	Год. (д/з)
Тема 1. Демократія: поняття, принципи та сучасні моделі	Опрацювати Індекс демократії (EIU або Freedom House) за останній рік. Скласти порівняльну таблицю: Україна, Польща, Естонія за ключовими показниками. Сформулювати висновки.	10/14
Тема 2. Правова держава та верховенство права	Опрацювати доповідь Венеційської комісії щодо верховенства права. Виписати 5 ключових складових принципу верховенства права та знайти для кожної з них приклад у рішеннях КСУ.	10/14
Тема 3. Система прав людини та механізми їх захисту	Ознайомитися зі щорічним звітом омбудсмена. Описати три категорії найбільш поширених порушень прав людини в Україні та механізми їх усунення.	10/14
Тема 4. Міжнародно-правові стандарти прав людини	Опрацювати Конвенцію ООН про права дитини та Факультативні протоколи до неї. Скласти таблицю прав дитини за Конвенцією із прикладами їх реалізації в Україні.	10/14
Тема 5. Демократичні інститути та механізми їх функціонування	Провести аналіз порталу ProZorro (prozorro.gov.ua): навести три приклади, що ілюструють ефективність системи публічних закупівель як інструменту підзвітності влади.	10/14

Тема 6. Права людини в Україні: конституційно-правові основи	Опрацювати розділ II Конституції України. Скласти порівняльну таблицю: конституційні права і свободи в Україні порівняно з основними правами за ЄКПЛ (збіги та відмінності).	10/13
Тема 7. Виклики та сучасні проблеми реалізації прав людини	Ознайомитися з однією доповіддю Human Rights Watch або Amnesty International про стан прав людини в Україні (2024–2025 рр.). Скласти аналітичну нотатку: основні порушення, рекомендації, оцінка.	10/12
Тема 8. Освітній вимір демократії та прав людини	Опрацювати Хартію Ради Європи з освіти для демократичного громадянства (2010). Визначити 5 ключових принципів та запропонувати конкретні заходи для їх реалізації в українській школі.	10/13

4. ІНДИВІДУАЛЬНА (НАУКОВО-ДОСЛІДНА) РОБОТА

4.1. Загальні положення

Індивідуальне науково-дослідне завдання (ІНДЗ) оцінюється максимально у 20 балів та є обов'язковою складовою поточного контролю. Мета ІНДЗ – поглиблене самостійне дослідження обраної проблематики, розвиток навичок наукової роботи та критичного аналізу.

4.2. Форми виконання ІНДЗ (на вибір здобувача)

Здобувач самостійно обирає форму виконання ІНДЗ:

- наукова стаття (обсяг 8–12 сторінок, відповідно до вимог фахового видання);
- тези доповіді (обсяг 3–5 сторінок, для науково-практичної конференції);
- розгорнутий реферат (обсяг 15–20 сторінок, з планом, вступом, основною частиною, висновками).

4.3. Тематика ІНДЗ (на вибір)

1. Сучасні моделі демократії: порівняльний аналіз.
2. Е-демократія та цифрова участь громадян: можливості та загрози.
3. Верховенство права в практиці КСУ: аналіз рішень 2020–2025 рр.
4. Принцип пропорційності в конституційному праві України.
5. Покоління прав людини: концепція та її критика.
6. Право на справедливий суд в практиці ЄСПЛ у справах проти України.
7. Соціально-економічні права в умовах збройного конфлікту.
8. Міжнародний кримінальний суд і відповідальність за воєнні злочини в Україні.
9. Права внутрішньо переміщених осіб: міжнародні стандарти та українська практика.
10. Конституційна скарга як механізм захисту прав людини в Україні.
11. Роль омбудсмена в системі захисту прав людини в Україні.
12. Права людини та штучний інтелект: нові виклики та регуляторні відповіді.
13. Свобода слова в умовах воєнного стану: допустимі обмеження та їх межі.
14. Булінг у школі як порушення прав дитини: правові механізми протидії.
15. Інклюзивна освіта в Україні: правові основи та практика реалізації.
16. Безпечне освітнє середовище: правовий вимір.
17. Медіаграмотність і критичне мислення як інструменти демократичної освіти.
18. Транзитивне правосуддя та примирення: міжнародний досвід і перспективи для України.
19. Правовий захист правозахисників: міжнародні стандарти та українська практика.
20. Громадянська освіта в умовах воєнного часу: досвід України та міжнародні підходи.

4.4. Вимоги до оформлення

Вимоги до наукової статті

Обсяг: 8–12 сторінок (без урахування списку використаних джерел та додатків).

Структура:

11. Анотація та ключові слова – українською та англійською мовами.
12. Вступ: актуальність теми, ступінь наукової розробки проблеми, мета та завдання – 1–2 стор.
13. Основна частина: виклад результатів дослідження, аналіз наукових підходів, нормативної бази та практики – 5–8 стор.
14. Висновки: узагальнення результатів, пропозиції та перспективи подальших досліджень – 1–2 стор.
15. Список використаних джерел: не менше 10 позицій (з них щонайменше 5 – наукові статті або монографії).

Технічні вимоги: шрифт – Times New Roman; кегль – 14; міжрядковий інтервал – 1,5; поля: ліве – 3 см, праве – 1,5 см, верхнє та нижнє – 2 см; абзацний відступ – 1,25 см; вирівнювання – по ширині. Посилання оформлюються відповідно до ДСТУ 8302:2015.

Вимоги до тез доповіді

Обсяг: 3–5 сторінок. Структура: назва, прізвище та ініціали автора, назва ЗВО, основний текст (актуальність, основні положення дослідження, висновки), список використаних джерел (3–5 позицій). Технічне оформлення – аналогічне до наукової статті.

5. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

5.1. Нормативно-правові акти та міжнародні документи

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 01.06.2026).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 01.06.2026).
3. Загальна декларація прав людини від 10 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 01.06.2026).
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 груд. 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 01.06.2026).
5. Конвенція ООН про права дитини від 20 листоп. 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 01.06.2026).
6. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 01.06.2026).
7. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр> (дата звернення: 01.06.2026).
8. Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education : Recommendation CM/Rec(2010)7 of the Committee of Ministers to member states. URL: <https://www.coe.int/en/web/educ> (дата звернення: 01.06.2026).

5.2. Навчальна та наукова література

1. Комарова Т. В. Права людини та демократія : зб. наук. праць. Харків : Право, 2025. 286 с.
2. Права людини і демократія : матеріали IV наук.-практ. конф. / за ред. Д. В. Луценка, С. Г. Серьогіної, Т. В. Комарової та ін. Харків, 2023. 198 с.
3. Руденко О. В. Права людини та демократія : навч. посіб. Чернівці : ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2024. 240 с.
4. Рудницька О. П. Людські права : навч. посіб. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2023. 180 с.
5. Громадянське суспільство та правова держава : монографія / за ред. М. І. Смоковича. Київ : Алерта, 2023. 304 с.
6. Нікітенко Л. О. Теоретико-правові засади партисипативної демократії : монографія. Вінниця : ДонНУ ім. В. Стуса, 2025. 320 с.
7. Ковальчук О. В. Міжнародне право прав людини : навч. посіб. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2022. 220 с.
8. Шевченко І. В. Європейська конвенція з прав людини : коментар. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2021. 180 с.
9. Мельник О. І. Демократія та правова держава: теоретичні та практичні аспекти. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 250 с.
10. Панкевич І. М. Конституційно-правові засади демократії в Україні. *Вісник конституційного права*. 2018. № 3. С. 12–25.
11. Панкевич І. М. Роль громадянського суспільства у забезпеченні прав людини. *Правознавство та суспільство*. 2020. № 1. С. 34–47.
12. Панкевич І. М. Проблеми реалізації прав людини в умовах сучасної України. *Юридична наука і практика*. 2021. № 4. С. 59–72.

5.3. Електронні ресурси

1. Верховна Рада України : офіційний вебпортал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.06.2026).
2. Конституційний Суд України : офіційний вебсайт. URL: <https://ccu.gov.ua> (дата звернення: 01.06.2026).
3. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини : офіційний вебсайт. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua> (дата звернення: 01.06.2026).
4. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. URL: <https://www.ohchr.org> (дата звернення: 01.06.2026).
5. Universal Periodic Review. URL: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/upr/upr-main> (дата звернення: 01.06.2026).
6. HUDOC – European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> (дата звернення: 01.06.2026).
7. Council of Europe: Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education. URL: <https://www.coe.int/en/web/edc> (дата звернення: 01.06.2026).
8. Human Rights Watch. URL: <https://www.hrw.org> (дата звернення: 01.06.2026).
9. Freedom House. URL: <https://freedomhouse.org> (дата звернення: 01.06.2026).
10. Transparency International Ukraine. URL: <https://www.transparency.org.ua> (дата звернення: 01.06.2026).
11. ProZorro : система публічних закупівель. URL: <https://prozorro.gov.ua> (дата звернення: 01.06.2026).
12. Google Scholar. URL: <https://scholar.google.com> (дата звернення: 01.06.2026).
13. Навчальна платформа Moodle НУВГП. URL: <https://exam.nuwm.edu.ua/course/view.php?id=7771> (дата звернення: 01.06.2026).